

KŐRIZS IMRE

Egy Petőfinek tulajdonított sírvers?

Petőfi Sándor verseinek új kritikai kiadása¹ a *Sírvers* című darabbal ér véget, amelyet a kiadás a *Rákóczi*val együtt („Borulj le, én lelkem”) a *Petőfinek tulajdonított versek* közé sorol. A vers keletkezésének történetét a szöveghez írt jegyzet részletesen bemutatja elsősorban a *Vasárnapi Ujság*-beli első közlésre² támaszkodva. Röviden: a kalocsai Szabó Ferenc sírversét az özvegy kitartó kéréseire írta a költő 1848 nyarán, amit a cikk szerint a kézirat birtokában Szabóné és lánya, Bakits Irma is bizonyíthat. Az újság híradását azonban a kritikai kiadás fenntartással kezeli, ezért szerepel a szöveg a kötetben a *Petőfinek* tulajdonított két vers egyikeként:

865. SÍRVERS

Nyugodalom, melly elszállottál a mi szivünkéből,
Szállj ide e sírnek drága lakója fölé.
Életet és örömet adnánk a férj s az apának,
S e kőnél egyebet nem lehet adni neki!
Állni soká fog e kő; hamarabb elporlik azonban,
Mint lelkünkben ama bánat, a melyet okoz.³

Autopszia nélkül, az interneten fellelhető fénykép-, illetve filmfelvétel⁴ itt-ott nehezen olvasható betűit a feliratról szóló legfrissebb tudósítás⁵ közlésével összevetve, az *e* és *a* szavak után az aposztrófokat csak ott jelölve, ahol kivehetők, a sírkő teljes szövege a következőnek tűnik (az első vers harmadik sorában nem az *s* betű után, hanem előtte kellene állnia az aposztrófnak, az *é* betű hiányát jelölve):

Itt nyugszik a haza hü polgára
SZABÓ FERENCZ
Élt 51 évet meghalt 1848 ik évi március 21dikén

¹ PETŐFI Sándor *összes költeményei (1848–1849): Kritikai kiadás*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, szerk. SZILÁGYI Márton, Budapest, Universitas Kiadó – Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ – Országos Széchényi Könyvtár, 2024 (Petőfi Sándor Összes Művei, 6). [A továbbiakban: PSÖM 6.]

² N. n., *Petőfi mint sírversköltő*, *Vasárnapi Ujság*, 29(1882), 19. sz. (május 7.), 299.

³ PSÖM 6, 333.

⁴ Kalocsai Települési Értéktár, https://www.kalocsaiertektar.hu/national_values/175 (utolsó megtekintés, a továbbiakban minden esetben: 2025. február 17.)

⁵ ROMSICS Imre, SZILÁGYI Márton, *Az egyetlen...: Petőfi sírvers Kalocsán*, Kalocsa, 2022 (Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár, 9). – <https://www.viskikarolymuzeum.hu/fooldal/qr/az-egyetlen-petofi-sirvers-kalocsan-fuzet>

E sírkövet kedves emlékének örökítésére
Vigasztalhatatlan özvegye és leányai
MÁRIA, KLEMENTINA és VILHELMINA hála Jeleül emelték.

Mig bucsúztam családomtól,
Engem a' halál utamba várt
Nőm s' gyermekeimet meg nem kimélve
Kegyetlenül a' zord Sirba Zárt.

Nyugodalom, mely elszállottál a mi Szivünkéből,
Szállj-ide a sírnak drága lakója fölé.
Életet és örömet adnánk a férj s az apának,
S e' kőnél egyebet nem lehet adni neki!
Állni soká fog e' kő, hamarább elporlik azonban,
Mint lelkünkben ama bánat a mellyet okoz.

A *Vasárnapi Újság* híradása csakugyan nem hat minden ponton hitelesnek, amennyiben a vers fölötti felirat szöveggözlése szerint az elhunytak három lánya volt: „Mária, Klementina és Vilma”, míg a sírkövön, legalábbis a fényképeken, ma mintha két lány neve szerepelne: Mária Klementina és Vilhelmina. (A kritikai kiadásban is egy kettős és egy egyszerű név szerepel, az utóbbi Vilma formában.) A Bakits Irma név kapcsán ez olvasható a jegyzetben: „elírása persze lehet szándékolatlan tévedés, s elképzelhető, hogy a lány egy második házasságból született.”⁶

A homályt azonban eloszlatja a *Pesti Hírlap* egyik 1883. évi számában olvasható halálhír,⁷ illetve az Országos Széchényi Könyvtár adatbázisában megtalálható hivatalos gyászjelentés.⁸ Az előbbi így szól: „– (Elhaltak névsora Budapesten szeptember 14 én.) Bakits Irma 45 é. zenetanár neje V. ker. Dorottya-utca 6, kimerülés.” Az utóbbi, szeptember 14-i keltezésű dokumentum ugyanakkor „Bakits Ferencz v. színi iskolai zenetanár” előző nap elhunyt feleségét „Bakits szül. Szabó Mária” néven említi, az Irma tehát nyilván Szabó Ferenc – alighanem – legidősebb lányának bizalmasabb használatú neve volt.

A kritikai kiadás beszámol egy 1931-ből származó híradásról is, amely szerint Szabó dédunokája Spányik Kornélné Csopay Vilma felkereste a sírt, „mert »családi feljegyzéseik szerint« azon Petőfi verse olvasható”.⁹ (A forrásul szolgáló *Kalocsai Néplapot* nem láttam, de a név a *Nemzeti Újság* újraközlésében is így szerepel, bár a helyes forma: Csopay.) Az asszony férje ismert festő volt, de ennél talán itt érdekesebb, hogy ő maga annak a Csopay László műfordítónak a lánya, akinek fordításában a sírvers közlése

⁶ PSÖM 6, 586.

⁷ N. n., [*Elhaltak névsora*], *Pesti Hírlap*, 5(1883), 255. sz. (szeptember 16.), 3.

⁸ <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/316030#>

⁹ PSÖM 6, 586.

előtt fél évvel a *Vasárnapi Ujság*ban megjelent a segesvári csata leírásának oroszból készült fordítása.¹⁰ (Csopey egyébként is sokat fordított a lapnak oroszból.)

A könnyebb érthetőség kedvéért érdemes a család genealógiájának vonatkozó részét összefoglalni:

Szabó Ferenc (1797–1848) és Szabó Ferencné Bun Lujza (1813–1885). Lányaik:

1a) Bakits Ferencné Szabó Mária (1839–1883);

1b) Lovik Pálné Szabó Klementina (1836[?]-1904);¹¹

1c) Szabó Józsefné Szabó Vilma¹² (1844–1895). Lánya:

2) Csopey Lászlóné Szabó Laura (1864¹³-1942).¹⁴ Lánya:

3) Spányik Kornélné Csopey Vilma (1888–1974).¹⁵

A vers keletkezéséhez Romsics Imre idézett tanulmánya további adalékkal szolgál: Szabó Ferenc a családi hagyomány szerint a pesti vásárra igyekezett, amikor 1848. március 21-én meghalt. A kiadás szerint ugyanakkor a vásár József napján, azaz 19-én volt, a jegyzet ezért erről azt írja, hogy a „halál legfőljebb a visszaúton lenne elképzelhető az itt elmondott módon”.¹⁶ A „legfőljebb” arra utal, hogy a kiadás általában is kevés hitelt ad a történetnek, pedig a sírkövön olvasható – a halálesettel természetesen egykorú – első vers éppen erre utal: „Engem a’ halál utamba várt.”

Ezzel kapcsolatban mindeddig nem kapott kellő súlyt a *Vasárnapi Ujság* cikkének egy – a kritikai kiadás jegyzetében különben idézett – közlése: „Másnapra készen lett a vers, még pedig Szabó Ferencné leányának, Bakits Irma úrhölgynek állítása szerint kettő is. Ha az egyik nem felelne meg a gyászolók várakozásának, legyen kéznél a másik. Az itt közlöttet vésették a kőre; kéziratát a gyermeki kegyelet ereklje gyanánt őrzé meg; a másiknak azonban az idő folyamában nyoma veszett...”¹⁷ Eszerint tehát Petőfi két verset is írt, amelyek közül az egyiknek – amely nem került volna fel a sírkőre – időközben elveszett a kézírata.

A sírkövön azonban két vers szerepel. Ez ráadásul alighanem ritkaság, ha ugyan nem egyedülálló a sírköltészet terén. Arra, hogy a kőre két verset is felvéstek, alighanem az a leginkább kézenfekvő magyarázat, hogy valamely okból mindkettő becses volt a családnak. Mivel pedig adatunk van arra, hogy Petőfi két sírverset is írt, több

¹⁰ A „Cs–y L.” rövidítéssel jelölt fordító azonosítása (betűhibával) Csopayként: POLGÁR Balázs, Soós Zoltán, *A segesvári ütközet régészeti kutatása (2018)*, Acta Musei Militaris in Hungaria: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 18, Budapest, Hadtörténeti Múzeum, 2018, 252.

¹¹ <https://www.geni.com/people/Jol%C3%A1nta-Klementina-Szab%C3%B3/6000000057138200821>

¹² https://dspace.oszk.hu/bitstream/handle/20.500.12346/576282/4328726_00015_mormon.jpg?sequence=4&isAllowed=y, gyászjelentése.

¹³ <https://www.geni.com/people/Laura-Szab%C3%B3/6000000034505184850>

¹⁴ <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/388898#>, gyászjelentése.

¹⁵ <https://www.geni.com/people/Vilma-Luisa-Laura-Csopey/6000000044128712049>

¹⁶ PSÖM 6, 587.

¹⁷ N. n., *Petőfi mint sirversköltő...*, i. m., 299.

mint csábító, ha éppen nem egyenesen kényszerítő a feltételezés, hogy ezek éppen azok, amelyek a sírkövön olvashatók.

Ha a három – több-kevesebb hitellel eddig is Petőfihez kötődő – disztichont figyelmesen olvassuk, azt tapasztaljuk, hogy verstanilag tökéletesen illeszkedik a költő hasonló formájú művei közé.

Petőfi – és Arany – korára a Berzsenyi és Vörösmarty költészetében még hosszúnak felfogott határozott névelő (*a'*) az előbeszédben már alighanem röviden hangzott, vagy úgy is hangozhatott. Nem lehet ugyanis más oka annak, hogy Arany is felváltva, akár egyetlen soron belül is eltérő kvantitással használja, immár aposztróf nélkül, mint például *Az elveszett alkotmány*nak ebben a sorában, ahol is az „A mikor” *A*-ja és az első *a* névelő hosszan vagy nyomatékkal, a második *a* pedig már a ma is követett kiejtés szerint, röviden ejtendő: „A mikor a verebek csiripeltek a ház ereszenél” (7.37). Ugyanez a helyzet az „e” névmással is, amely hol hosszú: „A tőzsércsapatot künn hagyta, hogy e jelenetről” (7.86), hol rövid: „Fül- s hegedű-kínzó szerecsenjei szoktak e honnak” (7.424).¹⁸

Ugyanez figyelhető meg a *Sírvers*ben is: „Szállj-ide a sírnak drága lakója fölé” (hosszú); „Állni soká fog e kő; hamarabb elporlik azonban” (rövid). Petőfi *Nyakravaló* című versében is ezt tapasztaljuk: „Honszeretet, bátorság s más, mind kóficz: az a fő” (hosszú); „Éljen Mészáros, s éljen a nyakravaló!” (rövid).¹⁹

Sajátos metrikai jelenség a *Sírvers*ben, hogy egy helyütt a rövid szótag („-met”) hosszúnak számítandó: „Életet és örömet adnánk a férj s az apának”. Ugyanez a Berzsenyitől és Vörösmartytól (de még Aranytól is) került jelenség figyelhető meg („-szik”) Petőfi *Levél Arany Jánoshoz* című episztolájában – amelyben mellesleg az *a* kvantitása is ingadozik –: „S a hiu fény! megleégszik ő a pusztai gyepel”.²⁰ Mindezek alapján megállapítható, hogy a *Sírvers* metrikai jellegzetességei teljesen megfelelnek Petőfi időmértékes verselési gyakorlatának. Ráadásul a gyászolók által elvesztett nyugalomnak a sírra szállása olyan költői kép, amely nem méltatlan Petőfihez. A második sorpár gondolata – az élet és öröm helyett követ adni – ugyancsak nem érdektelen, ahogyan a harmadik disztichon távlatos képe sem vall ügyetlen kézre: bár a kő közmondásosan tartós, hamarabb elporlik, mint a gyászolók szomorúsága.

A sírkövön olvasható másik vers ügyetlenebb. A páros sorok tiszta ötös trocheusok, és az első is olvasható négyes trocheusnak, de a harmadik nem. A vers metrikailag helyes formája ez lehetne:

¹⁸ ARANY János, *Az elveszett alkotmány – Toldi – Toldi estéje*, s. a. r. VOINOVICH Géza, Budapest, Akadémiai, 1951 (Arany János Összes Művei, 2), 86–87, 95.

¹⁹ PSÖM 6, 305.

²⁰ PETŐFI Sándor *összes költeményei (1847)*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, Budapest, Akadémiai, 2008 (Petőfi Sándor Összes Művei, 5), 121.

Mig bucsuztam családomtól,
Engem a halál utamba várt,
Nőm s gyermekim nem kimélve
Kegyetlenül a zord Sirba Zárt.

A vers első két sorában megjelenő képnek határozottan van bizonyos költői ereje: a megszólaló halott felidézi, hogy amikor ő búcsúzkodott, a halál már várt rá, ráadásul az „utamba várt” kimondottan érdekesen idézi fel a bevett „utamba állt” alakot. A vers kevésbé érdekes második felét három alliteráció színezi: Nőm – nem, kimélve – Kegyetlenül, zord – Zárt. A harmadik sornak a kövön olvasható formája tehát másolói hiba lehet, ahogy elképzelhető, hogy a negyedikben is „e zord Sirba” szerepelt a közvetlen túlélők kezén – vagy esetleg már a sírkövesnél – elkallódott kéziratban.

A fentiek alapján tehát talán nem is csak egy sírverset tulajdoníthatunk Petőfinak, illetve a neki való puszta tulajdonításnál esetleg többről is beszélhetünk, ráadásul mindjárt két versről szólva.